

Om du är queer, skrik ut det!

Tankar om Queer Nations manifest

ÅRET ÄR 2014 och Conchita Wurst vinner Eurovision Song Contest. Tårarna rinner över vinnarens kinder, fansen iförda virkade låtsasskägg jublar och hen uttalar sig för mänskliga rättigheter innan det är dags att sjunga "Rise Like a Phoenix" en gång till. Det har hänt mycket sedan Dana International vann Eurovision med "Diva" år 1998. Skillnaden är att Conchita Wurst har skägg och upprörde under tävlingsveckorna ryska politiker samt orsakade namninsamlingar i Vitryssland och Armenien, länder som hotade klippa bort Wursts framträdande från sina tevesändningar. Oavsett vad man tycker om schlagerfestivaler var Conchita Wursts vinnarplats symbolisk i en tid då fascister, nazister och populisterna vinner val i Europa. Fascismens återkomst medför inte heller något nytt i sig. Det är samma unkna idéer som förr. Den enda skillnaden är att det är en ny generation som för fram dem.

Steget från Eurovision till Queer Nation-manifestet kan kännas långt, men denna klassiska kamptext påminner oss läsare om att inte ta några politiska segrar för givna. Det har gått nästan tjugofem år sedan Queer Nation för första gången delade ut sitt manifest i New York och San Francisco sommaren 1990. Queermanifestet är en aktivistisk klassiker och kollektivt skrivet av medlemmar i aktionsgruppen Queer Nation. Gruppen stod i slutet av 1980-talet för en utåtriktad och konfronterande attityd bland yngre queeraktivister. Genom att skandera slagord som "We're here. We're queer. Get used to it!" markerades slutet på en politik

där queera snällt skulle invänta eventuella förbättringar i lagstiftning och omvärldens attityder. Queeraktivister ville göra upp med regeln att sociala grupper som har andra normer och värderingar förväntas ge upp dessa och anpassa sig till majoritetssamhället (Rosenberg 2002, 34–9).

Det har hänt mycket under tjugofem år och Sverige har blivit ett betydligt bättre land att leva i för LHBQTQ-personer. Men är det en tillräcklig anledning att slå oss till ro och vila på lagrarna? Queermanifestet har nu getts ut i översättning av Elin Bengtsson och Lyra Ekström Lindbäck. De skriver i förordet att de ”inte översatt det här manifestet i första hand för att hjälpa heteros att förstå, vi har översatt det för att alla våra svensktalande queera syskon ska känna att vår ilska är berättigad” (Bengtsson och Ekström Lindbäck 2013, 11). Översättarna påpekar att kampen tar sig ständigt nya former, men vardagens smärtsamma erfarenheter har inte upphört att existera trots att antalet icke-heterosexuella karaktärer ökat i teveserier. Denna essä är en reflektion över Queermanifestets historia och ställer frågan huruvida queermanifestets revolutionära queergeist skulle behövas än i dag. Det är lätt att förföras av revolutionära texter. De har ett medryckande tilltal och en glöd som den mer vardagliga realpolitiken saknar. Manifest påminner oss om anledningen till ilska och frustration, men de är alltid tillkomna i specifika historiska sammanhang.

Queera eller lesbiska?

I inledningen till Queermanifestets nyöversättning görs det ett tvärt kast från det queera till en bättre lesbisk framtid med uppmaningen till revolution (Bengtsson och Ekström Lindbäck 2013, 12). Här stöter vi på den första paradoxen. Handlar queermanifestet om lesbisk eller queer framtid? Denna fråga har ställts ända sedan queerordet introducerades. Visserligen utropas det i manifestet ”Var är ni systrar?”, men spänningarna mellan feminister och queerteoretiker var starka i början av 1990-talet, för att då inte tala om identitetspolitiska ställningstaganden dit lesbiskheten också får räknas.

Identitetspolitiska strävanden kritiserades av teoretiker som Judith Butler och kort sammanfattat skulle Benedict Andersons uttryck ”före-

ställda gemenskaper” kunna gälla även här. Det innebär antagandet att grupper eller nationer (den queera nationen inkluderad) företräder det gemensamma och har som uppgift att stärka gemensamma erfarenheter och känslan av gemensam historia (Anderson 2006). Risken för nationalistiska antaganden ligger då nära till hands och historiografiskt är det alltid viktigt att tänka över vems historia som skrivs. Ulrika Dahl, som skrivit om queerteori och dito aktivism i Norden, påpekar vikten av regionala berättelser och betonar den queerfeministiska ansatsen (Dahl 2011b).

Begrepp introduceras, används och förändras. De berättar om erfarenheter och öppnar upp nya möjligheter och förväntningar. Queer var ett sådant ord i början av 1990-talet. Den då nya queeteorin satte igång nya initiativ i aktivism och forskning, men det finns en del historiografiska frågor att fundera på. Från ett nordeuropeiskt perspektiv är det lätt att i efterhand konstruera ett historiskt narrativ där olika aktörer inom det då framväxande queerfältet varit medvetna om varandras existens. Så var inte fallet. Samma queerord användes och förstods på olika sätt och det i efterhand är frestande att tro att det fanns något queer i luften den gången det begav sig.

Ett möjligt födelsedatum för den feministiskt inspirerade queeteorin var konferensen ”*Queer Theory: Lesbian and Gay Sexualities*” som den feministiska teoretikern Teresa de Lauretis organiserade i Santa Cruz år 1990. Hon var då inte bekant med den nya queeraktivismen i New York och San Francisco. Enligt de Lauretis dök termen queer upp i ett läge där den ”störde alla distinktioner i våra diskursiva protokoll” (de Lauretis 1991b, v).

de Lauretis stötte för första gången på queerbegreppet i dess nya skepnad vid konferensen ”*How Do I Look: Queer Film and Video*” vid Anthology Film Archives i New York i oktober 1989. de Lauretis skrev att hennes tidiga användning av queerordet inget hade med aktivistgruppen Queer Nation att göra. Hon kände helt enkelt inte till gruppens existens. de Lauretis påpekade dessutom att det fanns få likheter mellan Queer Nation och den queerteori som tillämpades i konferensantologins essäer (de Lauretis 1991b, xvii, not 2).

de Lauretis ambition var att öppna upp en diskussion om sexuella

identiteter, men hon hamnade rätt fort i skuggan av den då stigande stjärnan på teorihimlen, Judith Butler, som slog igenom 1990 med *Gender Trouble*. Samma år gav litteraturvetaren Eve Kosofsky Sedgwick ut *Epistemology of the Closet* och Queer Nation författade sitt manifest (Butler 1990; Kosofsky Sedgwick 1990). de Lauretis gav rätt fort upp queerordet eftersom hon insåg att det inom kort skulle utesluta lesbiska (de Lauretis 1991b, xvii, not 2).

Långt ifrån alla inom queerforskningsfältet har under de senaste tjugo åren varit medvetna om denna feministiska genealogi. Jag recenserade nyligen Linda Hirshmans bok *Sejer* och skrev då att det var länge sedan jag läst en bok om gayrörelsen som så troget följer den stora berättelsen om bögars kamp ända från de dramatiska timmarna den 28 juni 1969 i Stonewall Inn i New York genom 1970-talets radikaliserings då homosexuella blev radikala och radikala blev homosexuella (Hirshman 2013; Rosenberg 2013).

Sejer representerar den stora nordamerikanska berättelsen av typen ”Hur en armé goda bögar erövrade Västern”. Inte en kvinna i sikte och transpersoner ska vi då inte alls tala om. *Sejer* är en historia om rättigheter som bögar oförtröttligt slagits för, medan resten av LHBTQ-rörelsen lyser med sin frånvaro. Alltsammans genomsyras av en optimism av det amerikanska slaget: om du kämpar på så blir det bra.

Framgångsberättelsen har dock en viss verklighetsgrund. Gayrörelsen är i flera avseenden det civila samhällets triumf, en social rörelse som för sina medlemmar ersatte såväl stat som familj. Aids är ett exempel på detta och det är i aidsaktivismen Queer Nation har sina rötter. Även om aids var exakt den typ av katastrof som de offentliga hälsoinstitutionerna var till för att möta – en dödlig infektionssjukdom – gjorde USA:s regering under flera avgörande år ingenting. Ofta gjorde de aids-sjukas egna familjer ingenting. Då organiserade LHBTQ-aktivister sin egen sjukvård och slogs för rätten till statliga vårdresurser.

Manifest som revolutionens poesi

Manifest är genremässigt revolutionens poesi och det moderna manifestet analyserar inte historien, utan vill skapa historia. Det rör sig om

en agonistisk talakt, en handling som fångar upp en avgörande konflikt och presenterar en radikal utopi om framtiden (Puchner 2006; Olsson 2007). Litteraturvetaren Martin Puchner, som skrivit om manifestens historia, menar att genren tog sin början i Europa med Karl Marx och Friedrich Engels *Kommunistiska manifest* 1848. Litteraturvetaren Terry Eagleton beskriver *Kommunistiska manifest* som ”den utan tvekan enskilt mest inflytelserika text som skrevs under artonhundratalet” (Eagleton 2011, 10). Han påpekar att mycket få tänkare har förändrat historiens gång på ett så avgörande sätt som Marx och Engels med sitt manifest.

Manifest är både performativa och teatrala akter. Det innebär att de är medvetet gestaltade texter med kraft att både skapa rörelse och sätta händelser i rörelse. Butler menar att performativa talakter inte endast kan genomföras språkligt, utan framför allt genom den upprepning som exempelvis accessoarer, kläder, gester och rörelser utgör. Det performativa är en fråga om kontinuitet och på så sätt central för identiteter. När denna kontinuitet rubbas ifrågasätts identiteten (Butler 1995, 197–227). Butler betonar det performativas historiska relation till tid och rum. Den upprepning, som exempelvis Jacques Derrida betonade i relation till performativitet, bygger på en upprepning av talakter ur det förflutna. Den performativa kraften, understryker Butler, härrör sig inte från subjektet utan från historia som upprepar sig genom det performativa. Själva görandet fiktionaliseras efteråt och tillskrivs subjektet som vore det ett naturligt tillstånd (Butler 1995, 197–227).

Historiskt sett har avantgardister som futurister, dadaister och surrealisterna publicerat såväl skriftliga som konstnärligt gestaltade manifest, som ofta varit parodiska och satiriska i sitt anslag. Italienaren Filippo Tommaso Marinetti var tidigt ute med det futuristiska manifestet, som publicerades i den franska tidningen *Le Figaro* 1909. Andra exempel på nordamerikanska och spridda manifest är Valerie Solanas SCUM-manifest, *Guerrilla Girls* ”The Advantage of Being a Woman Artist” och ”The Riot Grrrl Manifesto: Revolution Girl Style Now!” (Rosenberg 2012, 85–90). I svensk kontext har författaren Sara Stridsbergs översättning av Valerie Solanas SCUM-manifest väckt uppmärksamhet både som text och teateruppsättning på TUR-teatern 2011. I Sverige

författade köns- och sexualpolitiska manifest har samlats i antologierna *Könspolitiska nyckeltexter* och *Sexualpolitiska nyckeltexter* där historiskt betydelsefulla svenska manifest, tal och dokument presenteras och kommenteras för nutida läsare (Arnberg, Sundevall och Tjeder, 2012; Arnberg, Laskar och Sundevall, kommande).

J. Jack Halberstam betonar de performativa strategier som används i samband med manifestationer: sånger, shower, poesi, skanderade slogans och annat som hör demonstrationskulturen till. Inspirerad av artisten Lady Gaga formuleras ett gagamanifest i vilket en *gagapocalypse* formuleras med orden: ”I ett krisläge ska du inte bevara lugnet utan bli upprörd och bidra till kaoset.” (Halberstam 2012, 130) Halberstam vill inte ha reformer utan en anarkistisk revolution och helst på momangen. Hen menar att den populärkultur som ofta kritiserats för ytlighet och kommersialism är i själva verket nyckeln till frigörelse och förstäelsen av samhället som den ter sig i dag.

Ett av exemplen är artisten Lady Gagas video ”Born this Way” från 2011, även kallad ”Monster Mother Manifesto”, som enligt Halberstam företräder ett nytt förhållningssätt till feminism, fjärran från Karl Marx och Valerie Solanas manifesttradition. Hen skriver:

Making money cannot be the goal of the new feminism. Putting women in positions of power is not what gaga feminism wants. What gaga feminism wants cannot be easily summarized, but it is not an independent bank account, not a profitable nonprofit; mama does not want a brand new bag. Mama wants revolution, but gaga revolution might not be one that Karl Marx and Valerie Solanas would recognize. (Halberstam 2012, 132–3)

Gagafeminismens paradox är dock att Lady Gaga i all sin performativa glans är en framgångsrik och förmögen vit, västerländsk artist med en klassisk balettkropp, fjärran från rasifierade, queera kroppar. Lite Marx och Solanas strukturella förstäelse hade nog inte skadat i diskussionen om motståndsstrategier, låt vara att populärkulturella anarkistiska fantasier är förföriska.

Vad är en revolution?

Historiskt sett finns det århundraden av erfarenheter och förväntningar lagrade i ett ord som revolution. Historikern Reinhart Koselleck menar att begreppshistorien står socialhistorien nära och frågar efter de långvariga strukturerna inom vilka idéer uttryckts och politiska händelseförlopp ägt rum (Koselleck 2006). Koselleck betonar omtänkandets och omskrivandets betydelse i alla teoretiska och politiska projekt. Historia är alltid mer än vad som kan uttryckas i ord.

Den klassiska marxistiska definitionen av ordet revolution formulerades av Karl Marx i förordet "Till kritiken av den politiska ekonomin" från 1859 (Marx 2003), den enda under Marx livstid publicerade förstudien till *Kapitalet* där han förklarar revolutionens uppkomst på följande sätt:

I sitt livs samhällsliga produktion träder människorna i bestämda, nödvändiga, av deras vilja oberoende förhållanden produktionsförhållanden, som motsvarar en bestämd utvecklingsgrad av deras materiella produktivkrafter [...]. Det materiella livets produktionssätt betingar den sociala, politiska och andliga livsprocessen överhuvudtaget. Det är inte människornas medvetande som bestämmer deras vara utan tvärtom deras samhällsliga vara som bestämmer deras medvetande. På ett visst stadium av sin utveckling råkar samhällets materiella produktivitet i motsättning till de rådande produktionsförhållandena, eller, vad som bara är ett juridiskt uttryck för detta, med de egendomsförhållanden, inom vilka dessa produktivkrafter hittills rört sig. Från att ha varit utvecklingsformer för produktivkrafterna förvandlas dessa förhållanden till fjättrar för desamma. Det inträder en period av social revolution. (Marx 2003, 241–2)

Marx inflytelserika definition av revolution har tolkats, och även förverkligats, i olika versioner och jag vill här främst beröra queeraktivismens ambition att göra människor uppmärksamma på sociala orättvisor i ett bredare perspektiv. Då handlar revolutionen mer om en sammanflätning av sociala och performativa processer, än om en regelrätt omvälvning. Det långa arbetet för både jämställdhet och mer allmän social jämlikhet kan betraktas som en sådan process. Kvinnofrigörelsen un-

der 1900-talet är ett exempel på ett revolutionärt förlopp som pågått trots att den inte alltid gjort något större väsen av sig. Revolutionen bör främst betraktas som en process snarare än ett linjärt före och efter, ett omkastande av något till förmån för något annat. Dessutom är realpolitiska förhandlingar alltid nödvändiga även i revolutionära processer. Om det något vi lärt oss är det att allting i vårt marknadsanpassade samhälle har sitt pris.

Slå tillbaka!

Revolutioner utspelar sig oftast i det offentliga rummet och numera i sociala medier som fallet varit med de senaste årens globala proteströrelser och revolutioner. Det offentliga rummet, men också medierna, blev Queer Nations viktigaste scen. Gruppen lånade stilar och strategier från populärkultur, den nordamerikanska medborgarrörelsen, aidsaktivism, feministrörelsen och fredsrörelsen för att bygga upp sin konfronterande och utåtriktade dramaturgi.

Flera av Queer Nations medlemmar var också aktiva i en annan aktivistorganisation, ACT UP (Aids Coalition to Unleash Power), grundad i New York i mars 1987. ACT UP:s strategi liknade den politiska agitprop- och gatuteaterns aktionistiska metoder genom att exempelvis invadera börsen i New York, blockera Golden Gate-bron i San Francisco och avbryta CBS-nyhetssändningar. Syftet med dessa aktioner var att bryta ignoransen och tystnaden kring hiv och aids. Historikern David Halperin beskriver ACT UP som det mest originella, intelligenta och kreativa politiska förkroppsligandet av Michel Foucaults strategiska ny-tänkande kring sex, kunskap och makt som någonsin funnits (Halperin 1995, 4; Rosenberg 2002, 36–7).

Queer Nation använde sig av performativa strategier när de exempelvis högtidlighöll minnet av homofobins offer i form av graffitikampanjer. Aktionsgruppen organiserade även gatupatruller med grupper som Pink Panthers för att skydda queera mot våld. Pink Panthers utgjordes av obeväpnade och fredliga gatupatruller som var utrustade med kunskap i självförsvar, walkie-talkies och visselpipor. Med "Bash back" (slå tillbaka) som slogan gick de klädda i svarta t-shirts med rosa trianglar

dekorerade med svarta tassar. Den symboliska tassan knöt an till Black Panthers, men också till det engelska uttrycket "take your paws off" som betyder "bort med tassarna". Pink Panthers bekämpade inte endast konkret våld mot homosexuella utan påminde också genom sin närvaro omvärlden om de queeras existens. Queer Nations mest berömda och oftast citerade slagord "We're here. We're queer. Get used to it!", var inspirerat av Black Panthers (Rosenberg 2002, 37).

Tillåt dig själv att vara arg

I queermanifestet uppmanades queera att vara förbannade: "De har lärt oss att goda queers inte blir förbannade. De har lärt oss det så väl att vi inte bara döljer vår ilska för dem, vi gömmer den också för varandra." (*Queer Nation-manifestet* 2013, 36) Sara Ahmed klassificerar feministiska känslor som ilska, förundran och hopp (Ahmed 2004, 168–90; Rosenberg 2012, 17–20). Hon skriver även om queera känslor och fokuserar då framför allt på skammen, men med tanke på Queer Nations aktivistiska etos fungerar Ahmeds definition av feministiska känslor även för analysen av queer ilska.

Ilskan syresätter aktivisten och upplevs som befriande, men att vara arg räcker inte, utan nästa steg är en handlingsplan då frågan om vart-hän ställs. Den grundläggande queera ilskan i Queermanifestet bottnar i att vara utesluten från det grundläggande samhällskontrakt som styr såväl staten som det civila samhället. Ilskan över detta sociala och sexuella kontrakt gör att behovet av queera protesthandlingar är starkt.

Förundran är nästa steg på den feministiska känslskalans, då frågor om sakernas tillstånd blir centrala för processen. Nu utvecklas strategier för att undersöka och forska, kort sagt ta reda på varför världen ser ut som den gör. De queera strategierna inger hopp, låt vara att de queera utopierna med vidhängande strategier varierar.

Motstånd är meningsfullt om människor riktar det mot något som är tydligt, som de har kunskap om och som de vill förändra. Som jag redan påpekat är revolutioner inga stabila tillstånd utan följs alltid upp av realpolitiska förhandlingar. Då gäller det att inte förhandla bort de queera landvinningarna. Här träder solidariteten in som den avrundande kän-

la och praktik som ramar in de feministiska känslorna. Solidaritet är den ömsesidiga ansträngning som behövs för mänskligt hållbara sociala lösningar (Rosenberg 2012, 18).

Den feministiska affektforskningen har under det senaste decenniet betonat att känslor inte är några ytliga och tillfälliga affekter utan utgör snarare grundvalen för mänsklig samvaro. Dahl skriver att Ahmeds tänkande i första hand är en fråga om "hur världar och frågor vecklar ut sig genom och kring möten, orienteringar, kroppar och känslor" (Dahl 2011a, 19). Ilskan är omsatt smärta i kunskap. Ahmed menar att blottläggandet av strukturella orättvisor och problem är både politiskt och känslösamt. I hennes tänkande är världen en affektiv plats där det knappast finns något sådant som ett känslofritt utrymme. Dahl påpekar att vi med Ahmeds orientering kan se hur vi som protesterar mot strukturella orättvisor, "alltså ses som blockeringspunkter, besvärliga glädjedödare, eller som bärare eller skapare av 'dåliga känslor' eller som får andra att 'må dåligt'" (Dahl 2011a, 22).

Varför queer?

Queer Nation återinförde ordet "queer" som är en av de mest använda beteckningarna på homosexuella i det engelska språket under 1900-talet. Som adjektiv betyder queer "konstig", "knäpp", "avvikande", och ordet har använts i den engelsktalande världen som en starkt nedsättande beteckning på homosexuella. Det tycks inte finnas någon tillförlitlig historisk förklaring till hur queerordet fick sin homosexuella innebörd, men historikern George Chauncey skriver i *The Gay New York* hur män som var intresserade av andra män, men uppfattade sig som maskulina och ville markera avstånd till "fjollighet", började använda queer som självbeteckning så tidigt som på 1910-talet. Chauncey redogör för begreppsutvecklingen från denna tidiga användning till ordets mer nedsättande innebörd längre fram under 1900-talet (Chauncey 1994, 17).

Med tanke på ordets homofoba konnotationer hade äldre aktivister hoppats på att queerordet skulle falla i glömska. Att återanvända detta förhatliga ord var ett kontroversiellt drag av Queer Nation. I sitt manifest motiverade aktionsgruppen sitt val av queerordet som följer:

VARFÖR QUEER

Okej, ja "gay" är toppen. Det har sin plats. Men när många lesbiska och bögar vaknar på morgonen känner vi oss arga och äcklade, inte glada. Så vi har valt att kalla oss queera. Att använda "queer" är ett sätt att påminna oss om hur vi uppfattas av resten av världen.

Det är ett sätt att säga till oss själva att vi inte måste vara fyndiga och charmerande människor som diskret fortsätter att leva i marginalen heterovärlden. Vi använder queer som bögar som älskar lesbiska, och flator som älskar att vara queera. Queer, till skillnad från gay, betyder inte MAN.

Och när det sägs till andra bögar och flator är det ett sätt att förorda att vi ska bilda enad front, och (för tillfället) glömma våra individuella skillnader eftersom vi står inför en försätligare gemensam fiende. Ja, QUEER kan vara ett grovt ord men det är också ett listigt och ironiskt vapen som vi kan stjäla från den homofobe och använda emot honom. (*Queer Nation-manifestet*, 31)

I den icke-engelsktalande världen har queerordet upplevts och använts på olika sätt. Att göra allmänna uttalanden om vad queer betyder vore därför riskfyllt. I Sverige väckte queerordet till en början förvåning och många frågor. I den vardagliga användningen har queerordet blivit det identitetspolitiska begrepp det aldrig var avsett för och det används i dag huvudsakligen i tre betydelser:

- 1) som ett paraplybegrepp för icke-heterosexuella och icke-könsnormativa människor;
- 2) som en beteckning på en militant form av politisk aktivism för icke-heterosexuella och icke-könsnormativa människors rättigheter;
- 3) som kritik av heteronormativitet (Rosenberg 2008).

Rättighetspolitiken har varit framgångsrik och uppnått goda resultat under en relativt kort period. Sverige har tagit ett betydande steg framåt, något som beror på ett enträget politiskt arbete från LHBTQ-rörelsens sida. Ingenting "bara" händer, utan det ligger hårt arbete bakom varje politisk seger. Identitetspolitiken har dock blivit svårare genom åren då den intersektionella ansatsen blivit starkare. Att betrakta sexualitet som

i skärningspunkten av flera andra maktordningar har förändrat sättet att tänka i queerpolitiska termer. Den allt starkare fascism, nationalism och rasism som präglar dagens europeiska politik ställer nya solidariska krav på queerpolitiken. Det blir allt svårare att endast se till sexualiteten i politiska analyser.

Generationsfråga

Socialantropologen Don Kulick, som introducerade queerteorin och Queer Nations manifest i Sverige, såg 1996 två anledningar till varför queerordet valdes som beteckning på den nya queerrörelse som utformades i slutet av 1980-talet. För det första var queeraktivismen en generationsfråga. 1960- och 1970-talens homosexuella aktivister hade antagit namnet gay för att skilja sig och sin politiska agenda från 1950-talets så kallade homofila rörelse. Den yngre homosexuella generation som kommit ut under aidsepidemin ville tydligt markera sitt avståndstagande från den tidigare gayrörelsens konsensusinriktade politik (Kulick 1996).

Den andra anledningen var en större inkludering av queera människor då respektabiliteten inte skulle utgöra den politiska udden. Nu handlade det om konfrontation. Enligt Kulick var Queer Nations manifestationer i den då rådande historiska situation en uppmaning till alla icke-heterosexuella att slå tillbaka, att tydligt markera ett avståndstagande från det heterosexuella majoritetssamhället: ”Den äldre generationens gaypolitik förknippades i mångas ögon med en snäll strävan efter tolerans och acceptans – en vädjan till den heterosexuella majoriteten att förstå att homosexuella inte var farliga eller konstiga, utan precis som de, bara annorlunda.” (Kulick 1996, 8)

Även Annamarie Jagose, som skrivit boken *Queer Theory*, underströk att återinförandet av queerbegreppet i stor utsträckning handlade om en generationsklyfta. Yngre homosexuella opponerade sig mot den homofila rörelsens assimileringsvilja. De upplevde också 1970- och 1980-talens lesbiska och homosexuella identiteter som trista och begränsande. Men samtidigt upprepade Queer Nation och andra former av queeraktivism den tidigare homosexuella frigörelserörelsens ståndpunkter och krav.

Generationskonflikter innebär ju inte endast förnyelse, om än aldrig så välbehövlig, utan uppror kan också utspela sig i ett tillstånd av historisk minnesförlust (Jagose 1997, 101–2).

Den kritiska utgångspunkten för historieskrivningen är att den alltid skrivs av någon. Blicken bör riktas både bakåt och framåt i tiden. Att kunna sin historia innebär inte att man automatiskt kan orientera sig i nutiden, men utan kunskaper i historia är det besvärligt att rikta steget framåt. Jag är förtjust i begreppet militant optimism, som jag lånat från teatervetarna Jill Dolan och José Esteban Muñoz, vilka i sin tur hämtat begreppet från den marxistiske filosofen Ernst Bloch. Förändringsprocesser är svårbemästrade och medvetenheten om denna besvärlighet kräver både mod och handlingskraft som bäst kan sammanfattas i begreppet militant optimism: att inte ge upp. Hoppet är för Bloch inte endast ett utopiskt, utan även ett mänskligt tillstånd. Utopi betyder ordagrant ”ingen plats”, ofta förstådd som en sluten sådan, medan Dolan och Muñoz uppfattar utopin som en temporal process. De beskriver ingen exakt plats eller något preciserat utseende för den framtida utopin. De utgår snarare från Blochs tanke om konsten som en utopisk arena där alternativa världar skapas och där alternativa erfarenheter kan kommuniceras (Dolan 2005; Muñoz 2009; Rosenberg 2012).

Enligt Butler hade queerordet i början av 1990-talet en unik potential som en flexibel utgångspunkt för både engagemang och motstånd. Hen ville inte för tjugofem år sedan förutsäga hur queer skulle utmana normativa strukturer och diskurser. I stället hävdade Butler att queerordets inflytande är beroende av att teori och praktik inte kunde förutsägas. Hen argumenterade för nödvändigheten att bejaka queerordets obestämbarhet, att låta den ta till sig betydelser vilka då kunde anas i den yngre generationens användning av queerbegreppet (Butler 1993). Hen ville verka för demokratiseringen av queerpolitiken, men samtidigt slå ett slag för queerordets historiska specificitet.

Identitetspolitik

På sätt och vis har både queerordet och feminism blivit offer för sina egna framgångar. I en mainstreamad form har de varit användbara för

aktivister, politiker och medier. Vackert så, kan man tycka, men bristen på samhällsanalys, fördelningspolitiska insikter och en solidarisk grundsyn har fått ge vika för en nyliberal, konsumistisk och imperia- listisk icke-politik som tagit till sig queerordet och feminismen utan att fördjupa den kapitalismkritiska analysen och utveckla det politiska handlingsprogrammet för samhället i större perspektiv (Rosenberg 2008).

Det rör sig om identitetspolitikens dilemma. Hur ska tvärpolitiska rörelser som feminism och LHBQTQ-rörelserna agera i en utvidgad politisk kontext? Det finns en kritik från framför allt vänsterhåll som menar att den enhetliga kampen försvagats och splittrats av många olika sociala rörelser som sysslar med sina frågor utan någon gemensam strategi. De har olika funktioner, grader av beständighet och kontinuitet. Det har sagts förr, men bör påpekas att identitetspolitiken behövs, även om den inte är svaret på alla politiska frågor.

Jag vill hävda att identitetspolitik inte enbart handlar om identitet utan om den "andra" politiken, den som berör kvinnor, barn och minoriteter. Det är den delen av politiken som i bästa fall kommer upp på agendan när den mansdominerade politiken klarat av de "tungta" och "viktiga" politiska frågorna. Sett ur detta perspektiv kan de sexualpolitiska frågorna inte sägas handla om identitet utan snarare om människor med bristande tillgång till gemensamt demokratiskt inflytande och makt (Rosenberg 2008).

Homonationalism

Centre for Lesbian and Gay Studies (CLAGS), som är en del av City University i New York, anordnade våren 2013 en konferens med titeln *Homonationalism and Pinkwashing*. Det är ett växande forskningsområde, som kritiserar den västerländska sexualpolitikens utveckling under de senaste decennierna. Kritiken syftar till det sätt på vilket den sexualpolitiska agendan gjorts till en del av den nationella framgångs- och toleransberättelsen. Journalisten Anna-Maria Sörberg konstaterar, att gayrörelsen genom åren blivit en del av den västerländska kulturen och många har en bild av ett modernt gayliv som inte nödvändigtvis stäm-

mer överens med den vardag som de flesta LHBTIQ- personer lever i (Sörberg 2014).

Sörberg betonar att exempelvis svenska politiker står bakom en progressiv sexualpolitik och under det senaste decenniet har en ny typ av moderna politiker vuxit fram som gärna framträder med en progressiv sexual- och könspolitisk agenda. Den moderna politikern är en köns- och sexualpolitiskt upplyst person, understryker Sörberg. Det är dock förvirrande att konstatera att Europas alltmer framgångsrika populistiska och fascistiska partier lockar LHBTIQ-personer till medlemskap. Exempelvis English Defence Leagues (EDL) retorik bottnar i en islamofobisk agenda och organisationen har till och med en egen gayavdelning. Den tyska Lesben- und Schwulenverband in Deutschland har uttalat sig om att invandrare med muslimsk bakgrund är gayrörelsens fiender.

Den holländske politiken Pim Fortuyn var homosexuell och ledare för högerpartiet Lijst Pim Fortuyn (LPF). På Fortuyns politiska agenda fanns ett motstånd mot mångkulturalism, invandring och islam. Han mördades, men Geert Wilders Frihetsparti har fortsatt att utveckla den främlingsfientliga politiken i Nederländerna. Listan på populistiska och fascistiska partier kan göras lång och det var aldrig meningen att rasistiska partier skulle använda sig av en pseudofeministisk och låtsasgayvänlig retorik för att begränsa invandringen och sprida främlingsfientlig propaganda. Sexualpolitiska frågor har på sistone blivit ett tecken på ett lands modernitet, något som i sin tur används som argument mot framför allt muslimska invandrare (Mepschen, Duyvendal och Tonkens 2010).

Enligt historikern Lisa Duggan började denna utveckling redan på 1990-talet, då den nyliberala ekonomismen etablerade sig i västvärlden (Duggan 2004). Hon analyserar den sexuella liberalism som förvandlade gaykulturen till en del av den kulturella och nationella självbild. Duggans begrepp homonormativitet innebär att lesbiska och bögar glömt aidsärens hårda strider och har numera en enda önskan: att normalisera sig. De har glömt det queermanifestet klädde i ord: "Det senaste decenniet har de låtit oss dö i mängder och fortfarande tackar vi

president Bush för att han planterar ett jävla träd, applåderar honom när han liknar aidssjuka vid döda i trafiken som vägrat bära säkerhetsbälte. Tillåt dig själv att vara arg.” (*Queer Nation-manifestet*, 36)

Sexualpolitikens inriktning började alltmer handla om privat ägande och konsumtion. Duggan beskriver gayrörelsens väg från det politiska till det opolitiska och genusvetaren Jasbir K. Puar beskriver homonationalismen som västvärldens toleranta emblem utan att ta hänsyn till den växande nationalismen, fascismen, rasismen och den tilltagande ekonomiska ojämlikheten (Puar 2008).

Pinkwashing

Vid sidan av homonationalismen vandrar fenomenet *pinkwashing*, som begreppsligt knyter an till Israel-Palestina-konflikten. Författaren Sarah Schulman beskrev i *New York Times* hur Israel år 2005 startade med nordamerikanskt finansiellt stöd kampanjen ”Brand Israel”, som riktades till män i åldrarna 18–34. Avsikten var att marknadsföra Israel som ett ”relevant och modernt land” (Schulman 2011). Kampanjen utvidgades till att omfatta även gayrörelsen. År 2010 utvecklades processen till att även omfatta turism och Tel Aviv lanserades som en internationell gaymetro-pol. Till kampanjen anslöts reklamkampanjer, reklamfilmer och Israels närvaro vid internationella filmfestivaler utökades (Schulman 2011).

LHBTQ-personers rättigheter har blivit ett marknadsföringsargument som döljer Israels kränkning av palestiniernas mänskliga rättigheter (Schulman 2011). *Pinkwashing* tar inte hänsyn till den kamp som ligger bakom LHBTQ-personers rättigheter i Israel och den tar inte heller hänsyn till palestinska LHBTQ-organisationers arbete. Israels förmodade gayvänlighet är alltså en del av en marknadsföringsstrategi där Israel bokstavligen renar sitt samvete genom att tvätta sig ren med gayrörelsens rosa färg. Genom att profilera som ett gayvänligt land vill Israel betona sin modernitet i jämförelse med regionens övriga länder och har också lyckats locka internationell gayturism till Tel Aviv samtidigt som ockupationspolitiken fortsätter. Problemet är att den kommersiella gayrörelsen inte ser denna koppling, och gör inte heller något åt saken. Festen kan med andra ord fortsätta.

Antitolerans

Om slagord om att vara svart och stolt en gång i tiden synliggjort rasfrågan genom att förvandla den skanderande demonstranten från ett tystat objekt till ett medvetet subjekt, betonade Queer Nation det queera kollektivet och det offentliga rummets politik: "De misshandlar oss och sticker ner oss och skjuter oss och bombar oss i ständigt växande antal och fortfarande flippar vi ur när arga queers bär banderoller eller symboler som säger BASH BACK." (*Queer Nation-manifestet*, 36) Queer Nation riktade sig från allra första stund utåt och gav inte mycket för en inåtvänd och navelskådande politik. Att vara queer innebar enligt Queer Nation inte rätten till ett privatliv, utan friheten att vara offentlig. Queer Nation motsatte sig det typiskt liberala sättet att se på sexualitet, underförstått assimilationsidealet: att mycket kan tolereras och accepteras så länge det sker i det fördolda och privata.

Statsvetaren Wendy Brown understryker att toleransbegreppet bör undvikas eftersom det innebär en avsmak för de tolererade personerna (Brown 2006). Tolerans har en inbyggd makt att tolerera eller låta bli att tolerera individer och grupper. Tolerans sker oftast ur ett majoritetsperspektiv. Tolerans innebär varken verklig förståelse eller empati, för att då inte tala om solidaritet. Queer Nation hävdade att sexualitet är en politisk fråga, inte ett "beteende" man kan välja att antingen tolerera, eller förbjuda.

Den nuvarande situationens paradox är att icke-heterosexuella används av Europas högerpopulister som ett islamofobiskt redskap för att manifestera västerländsk modernitet mot "bakåtsträvande" islam för att hålla muslimska invandrare utanför den Europeiska unionen. I Ryssland, ett land som alltmer hamnat i den sexualpolitiska debattens fokus, har den aggressiva homofobin varit central för Vladimir Putins politik, hävdar journalisten Masha Gessen (Gessen 2014; Niemeläinen 2014). Hen menar att Putins grundläggande mission är att motsätta sig allt han uppfattar som västerländskt. Det är ett kulturkrig där Putin är banérföraren eller generalen i en kulturkonservativ revolution.

I kampen mellan öst och väst spelar LHBTQ-personer en avgörande roll, hävdar Gessen (Niemeläinen 2014). Hen menar att antigaylagarna

och homofobin är själva ledstjärnan för Putin eftersom den nya lagstiftningen varit så populär i Ryssland. Homosexuella spelar åter igen rollen som uttryck för västerländsk dekadans som intet har med Moder Ryssland att göra. Gessen betonar att acceptansen av den sexuella mångfalden är den tydligaste skiljelinjen mellan öst och väst (Niemi-läinen 2014). Det hen inte berör i intervjuer och sitt författarskap är den populistiska och islamofobiska versionen av denna tanke i europeisk politik idag. Hur situationen än uppfattas har LHBTQ-personer hamnat i politikens fokus där det krävs en politisk analys som omfattar en systemkritisk, antirasistisk och feministisk agenda. Melodifestivaler i all ära, men nu fordras det queerkritisk förståelse och handlingskraft för att komma vidare.

Queermanifestet är fortfarande en energisk kamptext. Det som krävs i dag, och förmodligen i alla tider, är den politiska förståelsen av sexualiteter i ett bredare intersektionellt perspektiv. En olycka kommer sällan ensam, sägs det. Det kan fungera som en kortdefinition av den intersektionella uppfattningen om hur olika ojämlikhetsfaktorer hänger samman. Det som krävs i alla tider är en levande ideologisk och politisk debatt, som kan erbjuda andra förklaringsmodeller och alternativ till den nationalism, fascism och populism som nu vädrar morgonluft i hela Europa.

Vi kan inte bekämpa sociala orättvisor på bekostnad av varandra, utan måste ha en förståelse av den större helheten. Denna insikt börjar i vardagen och om någon händelsevis anser att queermanifestet var en överreaktion kan det vara på sin plats att påminna sig om manifestets slutkläm: ”Säg åt dem att hålla sig borta tills de tillbringat en månad med att gå hand i hand på gatorna med någon av samma kön. Efter att de överlevt det, då kan du lyssna på vad de har att säga om ilska. Annars, säg åt dem att hålla käften och lyssna.”(*Queer Nation-manifestet*, 37)

TIINA ROSENBERG är rektor för Konstuniversitet i Helsingfors och professor i teatervetenskap vid Stockholms universitet. Rosenberg har tidigare varit professor i genusvetenskap vid Stockholms och Lunds universitet. Hennes senaste bok är *Ilska, hopp och solidaritet*:

Med feministisk scenkonst in i framtiden (2012) och till hösten 2014 utkommer boken *Arvot mekin ansaitsemme: Kansakunta, demokratia ja tasa-arvo* [Vi har de värderingar vi förtjänar: nation, demokrati och jämställdhet], som handlar om nationalism, fascism och rasism i Finland, Norden och i det övriga Europa.

REFERENSER

- Ahmed, Sara. 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. New York: Routledge.
- Anderson, Benedict. 2006. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. 3:e upplagan. London: Verso.
- Arnberg, Klara, Pia Laskar, och Fia Sundevall, red. Kommande. *Sexualpolitiska nyckeltexter*.
- Arnberg, Klara, Fia Sundevall, och David Tjeder, red. 2012. *Könspolitiska nyckeltexter 1–2*. Göteborg: Makadam.
- Bengtsson Elin, och Lyra Ekström Lindbäck. "Förord". I *Queer Nation-manifestet*, 7–12. Stockholm: Lesbisk Pocket.
- Brown, Wendy. 2006. *Regulation Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire*. Princeton: Princeton University Press.
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York och London: Routledge.
- . 1993. "Critically Queer". I *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*, 223–42. New York: Routledge.
- . 1995. "Burning Acts, Injurious Speech". I *Performativity and Performance*, redaktörer Eve Kosofsky Sedgwick och Andrew Parker, 1–18. New York och London: Routledge.
- Chauncey, George. 1994. *Gay New York: Gender, Urban Culture, and the Making of the Gay Male World, 1890–1940*. New York: Basic Books.
- Dahl, Ulrika. 2011a. "Att läsa (med) Sara Ahmed". I *Vithetens hegemoni*, Sara Ahmed, 17–34. Hägersten: Tankekraft.
- . 2011b. "Queer in the Nordic Region: Telling Queer (Feminist) Stories". I *Queer in Europe*, redaktörer Lisa Downing och Robert Gillett, 143–58. Farnham: Ashgate.
- de Lauretis, Teresa. 1991a. "Film and the Visible". I *How Do I Look?: Queer film and Video*, kollektiv redaktion Bad Object-Choices, 223–63. Seattle: Bay Press.
- . 1991b. "Queer Theory: Lesbian and Gay Sexualities: An Introduction". *differences* 3.2:iii–xviii.
- Dolan, Jill. 2005. *Utopia in Performance: Finding Hope at the Theatre*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

- Duggan, Lisa. 2004. *The Twilight of Equality?: Neoliberalism, Cultural Politics, and the Attack on Democracy*. Boston: Beacon Press.
- Eagleton, Terry. 2011. *Varför Marx hade rätt*. Hägersten: Tankekraft.
- Gessen, Masha. 2014. *Words Will Break Cement: The Passion of Pussy Riot*. New York: Riverhead Books.
- Halperin, David. 1995. *Saint Foucault: Towards a Gay Hagiography*. New York och Oxford: Oxford University Press.
- Halberstam, J. Jack. 2012. *Gaga Feminism: Sex, Gender, and the End of Normal*. Boston: Beacon Press.
- Hirshman, Linda. 2013. *Seger: Gayrevolutionens triumf*. Stockholm: Karneval.
- Jagose, Annamarie. 1997. *Queer Theory: An Introduction*. New York: New York University Press.
- Kosofsky Sedgwick, Eve. 1990. *Epistemology of the Closet*. London: Penguin Books.
- Kulick, Don. 1996. "Queer Theory: Vad är det och vad är det bra för?". *lambda nordica* 2.3-4:5-22.
- Marx, Karl. 2003. "Till kritiken av den politiska ekonomin". I *Karl Marx: Texter i urval*, redaktörer Sven-Eric Liedman och Björn Linnell, 238-44. Stockholm: Ordfront.
- Mepschen, Paul, Jan Willem Duyvendak, och Evelien Tonkens. 2010. "Sexual Politics, Orientalism, and Multicultural Citizenship in the Netherlands". *Sociology* 44.5:962-79. <http://soc.sagepub.com/content/44/5/962>.
- Muñoz, José Esteban. 2009. *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*. New York: New York University Press.
- Niemeläinen, Jussi. 2014. "Näin venäläiset sen näkevät" [Så ser ryssarna det]. Intervju med Masha Gessen. *Helsingin Sanomat* 18 maj.
- Olsson, Jesper. 2007. "Manifest är mera poesi än politik". *Svenska Dagbladet* 7 februari.
- Puar, Jasbir K. 2008. *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*. Durham: Duke University Press.
- Puchner, Martin. 2006. *Poetry of the Revolution: Marx, Manifestos, and the Avant-Gardes*. Princeton: Princeton University Press.
- Rosenberg, Tiina. 2002. *Queerfeministisk agenda*, Stockholm: Atlas.
- 2008. "Om queerfeministisk politik". *Trikster1*. <http://trikster.net/1/rosenberg/1.html> (kontrollerad 2014-06-17).
- 2012. *Ilska, hopp och solidaritet: Med feministisk scenkonst in i framtiden*. Stockholm: Atlas.
- 2013. "Bögarnas stora berättelse". *Magasinet Arena* 4:33.
- Schulman, Sarah. 2011. "Israel and Pinkwashing". *The New York Times*, 23 november.
- Sörberg, Anna-Maria. 2014. "Homokriget". *Magasinet Arena* 1:62-9.
- Queer Nation-manifestet*. 2013. Översättning Elin Bengtsson och Lyra Ekström Lindbäck. Stockholm: Lesbisk Pocket.

ABSTRACT

People marching with the ACT UP originally passed out Queer Nation's first manifesto in the New York Gay Pride Day parade in 1990. Elin Bengtsson and Lyra Ekström Lindebäck have now published the manifesto in a Swedish translation. In the preface they write that the struggle has taken on new forms, and that daily, painful experiences of discrimination have not ceased to exist, although the number of LGBTQ characters portrayed on television has grown.

This essay is a reflection on the Queer Nation manifesto's history and its relevance for the present day. A great deal has changed for the better during the past twenty-five years, and Sweden has become a much better country to live in for LGBTQ people. But that should not be a reason for complaisance. The manifesto is still an energetic text, but what is needed today is a political understanding of sexualities in a broader intersectional perspective. It has been said that it never rains, it pours. That maxim can remind us that various axes of inequality are often intertwined. What is required of us at all times is a vivid ideological and political debate that may offer alternatives to the nationalism, fascism, and populism currently sweeping Europe.